
ІНТЕГРАЦІЯ В ЗАГАЛЬНОЄВРОПЕЙСЬКИЙ ОСВІТНІЙ ПРОСТІР: РЕАЛІЇ ВІТЧИЗНЯНОЇ ОСВІТНЬОЇ СИСТЕМИ

The current stage of development of human civilization, which is defined as the transition society of knowledge is characterized by a qualitatively new requirements to the development of education. Ukraine's entry into civilized world is not possible without structural reform of national higher education system, aimed at preserving mobility, promoting employment of graduates of internal and external labor markets under conditions of high competition. Therefore the system of higher education in Ukraine today is in a state of active reforms: from changes in legislation, implementation of state standards to quality upgrade of education, aimed at lifelong learning.

Keywords: *system of higher education, lifelong learning, Ukraine, mobility, Bologna Process.*

Актуальність дослідження. Своєрідність поточного моменту в українській освіті полягає в особливо гострій необхідності її подальшого розвитку за умови складної ситуації в економічній та духовній сферах. Виникає низка внутрішніх проблем освіти. найважливішими з яких є: невідповідність структури освіти та її змісту потребам ринкової економіки; недостатність та нестабільність фінансування; низький рівень комп'ютеризації та використання сучасних інформаційних та мережевих технологій у навчанні; недостатність гарантій якості освіти; посилення тенденцій нерівноправності в одержанні освіти; необхідність адаптації вітчизняної системи освіти до європейського освітнього простору.

Зацікавленість українського освітнього співтовариства проблемами, пов'язаними із входженням до єдиного Європейського освітнього простору, зрозуміла і цілком умотивована в умовах світової глобалізації. Адже самоізоляція, відстороненість від процесів, що розвиваються в освітньому просторі Європи, веде до негативних наслідків. Тому надзвичайно актуальним є завдання інтеграції вищої освіти

України в Єдиний освітній простір, що дозволить реалізувати широкі можливості для взаємного збагачення історично по-різному сформованих освітніх систем.

Судячи з основних положень нових проектів Закону «Про вищу освіту», та «Національної стратегії розвитку освіти в Україні на 2012-2021 рр.», мова йде не про копіювання європейського зразка освіти, а про розвиток кращого національного досвіду організації роботи вищої школи із запозиченням добре зарекомендованих в більшості країн Європи нових форм і методів функціонування вищої школи у процесі формування єдиного освітнього простору.

Мета і завдання. Метою дослідження є аналіз стану інтеграції вітчизняної освітньої системи в загальноєвропейський освітній простір з акцентом на головні напрями міжнародного співробітництва вищих навчальних закладів України в цілому та Закарпатського державного університету зокрема.

Виклад основного матеріалу. Україна як важливе геополітичне утворення на Європейському континенті є невід'ємною складовою нової системи європейських і глобальних зв'язків та відносин, що сформувалася на зламі тисячоліть. Істотними чинниками зростання міжнародного значення України є її надзвичайно сприятливе положення у самому центрі Європи, на стику православної, західної та ісламської цивілізацій.

Саме тому Україна намагається сприяти подоланню геополітичних і культурних бар'єрів, створенню умов для глобальної взаємодії культур і цивілізацій, формуванню демократичного світового устрою. Наша держава зробила свідомий вибір на користь загальноєвропейської інтеграції і розглядає перспективу поглиблення інтеграційних процесів на континенті.

Входження України в цивілізоване світове співтовариство неможливе без структурної реформи національної системи вищої освіти, спрямованої на збереження мобільності, спри-

---

яння працевлаштуванню випускників на внутрішньому та зовнішньому ринках праці в умовах високої конкурентності.

Метою модернізації вищої освіти в Україні є створення такої моделі освітнього процесу, в якій би оптимально поєдналися кращі вітчизняні й зарубіжні традиції. Поєднання гуманістичних традицій української педагогіки та зарубіжного досвіду виховання особистості, здатної до активних самостійних дій, дозволить створити динамічну, мобільну, конкурентоспроможну модель освітньої системи.

2011 рік оголошено в Україні роком освіти й інформаційного суспільства. Тому програма економічних реформ на 2010-2014 рр. ставить мету підвищення конкурентоспроможності вітчизняної освіти.

Інтеграція України в Європейський освітній простір потребує вироблення і подальшого вдосконалення нових механізмів вирішення актуальних питань, серед яких: творче осмислення досвіду сусідніх з Україною держав-членів ЄС; адаптування законодавства України до вимог Болонського процесу; спільна підготовка фахівців у європейських вузах та обмін випускниками; вирішення проблем юридичного визнання дипломів українських вузів у країнах Європейського Союзу; недопущення "відтоку мізків" з нашої держави; підготовка фахівців, спроможних захистити інтереси країни у жорстких умовах світової конкуренції, враховуючи членство в СОТ та інші виклики.

Формування єдиного європейського простору освіти та бажання України інтегруватися до нього поставило чимало запитань щодо ефективності української системи освіти, яка, як відомо, до 1991 року займала провідні позиції в європейських і світових рангах. Саме тому Україна має адаптувати нормативно-правову базу освіти і науки до стандартів і вимог країн Європейського Союзу.

Після приєднання України до Болонського процесу в системі вищої освіти здійснено такі важливі кроки з реалізації його положень:

-
- запроваджено відповідну Програму дій на 2004-2005 роки;
  - створено Міжвідомчу комісію із запровадження положень Болонського процесу в систему вищої освіти та Національну групу промоутерів Болонського процесу (National Team of Bologna Promoters) (2006 р.);
  - Всеукраїнська студентська рада при Міністерстві освіти і науки України стала кандидатом у члени Національних спілок студентів Європи (The National Union of Students in Europe (ESIB) (2006 р.);
  - запроваджено пілотну європейську кредитно-трансферну систему (ECTS) у вищих навчальних закладах України III-IV рівнів акредитації (2006-2007 н. р.);
  - підготовлено "Національний звіт - 2005-2007" до Лондонської конференції міністрів європейських країн (2007 р.).

Помітним кроком на шляху реалізації положень Болонського процесу стала Конференція міністрів європейських держав у Лондоні, після якої в системі вищої освіти України:

- затверджено План дій щодо забезпечення якості вищої освіти України та її інтеграції в європейське і світове освітнє співтовариство на період до 2010 року;
- підготовлено проект Закону України "Про внесення змін до Закону України "Про вищу освіту" з урахуванням стандартів і рекомендацій Болонського процесу";
- Україна стала повноправним урядовим членом Європейського реєстру забезпечення якості (EQAR) (квітень, 2008 р.);
- запроваджено систему ранжування вищих навчальних закладів відповідно до Берлінських принципів;
- Українська асоціація студентського самоврядування стала членом Європейського студентського союзу ESU (European Student's Union) (грудень 2007 р.);
- створено робочу групу Міністерства освіти і науки України з розроблення національної рамки кваліфікацій системи вищої освіти;
- підготовлено "Національний звіт - 2007-2009" до конференції міністрів європейських країн у Лувені (квітень 2009 р.).

На сучасному етапі реформа вищої освіти України здійснюється у двох площинах: національної стратегії соціаль-

---

но-економічного розвитку; співпраці та інтеграції в європейський і світовий освітні простіри.

Запровадження основних положень Болонського процесу передбачає врахування національних підходів до організації навчання, змісту освіти, традицій у підготовці майбутніх фахівців з вищою освітою. У багатьох директивних європейських документах щодо розвитку вищої освіти зазначається, що університети значною мірою повинні зберегти свої власні традиції, надбання, досвід. Тому мова не йде про пряме запровадження закордонного досвіду в навчальний процес українських університетів.

Україна послідовно рухається в напрямі інтегрування до загальноєвропейського освітнього простору. Зазначений процес, безумовно, сприятиме: забезпеченню якості вищої освіти; визнанню періодів і термінів підготовки у ЄПВО та інших регіонах світу; мобільності студентів, викладачів, наукових працівників; забезпеченню справедливому доступу до вищої освіти; зміцненню позицій українських університетів на національному, європейському і світовому ринках праці та ринку освітніх послуг.

З огляду на це, період 2009-2010 рр. (базовий) був надзвичайно важливим для системи вищої освіти України у визначенні ключових короткотермінових стратегій розвитку та узгодженні національної нормативно-правової бази із стандартами і рекомендаціями ЄПВО.

Наступний період - 2010-2020 рр. - повинен стати ключовим у реалізації довготермінових стратегій забезпечення сталого розвитку та удосконалення системи вищої освіти України, визнання її в європейському і світовому освітніх просторах у контексті забезпечення якості [1].

План дій щодо забезпечення якості вищої освіти України та інтеграції в європейське і світове освітнє співтовариство на період до 2010 року [2] був затверджений МОН України 13 липня 2007 р. з метою подальшого розвитку національної системи освіти, забезпечення якості вищої освіти та її інтеграції в Європейський освітній простір.

Ніколи ще проблема якості освіти в Україні не мала такого важливого ідеологічного, соціального, економічного і технічного значення, як у теперішній час. Зазначене визначає систему пріоритетів, що мають бути реалізовані, а саме: можливість здобуття якісної освіти для кожної людини незалежно від її економічного становища, віку, статі та місця проживання; відповідність вітчизняної освіти світовим стандартам і вимогам; забезпечення підтримки навчання кращої молоді в найбільш авторитетних навчальних закладах не лише України, а й світу; надання знань, навичок і компетенцій, необхідних для відповідальних громадян, які знають свої права й обов'язки, здатні до успішної економічної діяльності.

Відомо, що у країнах європейського єдиного простору вищої освіти існують два концептуально різних підходи щодо оплати здобуття вищої освіти: стипендії або гранти (Норвегія, Швеція, Ірландія, Німеччина) чи довгострокова позика у Великобританії. Гранти звільняють студентів від оплати за навчання і дозволяють покривати частину витрат на проживання. Обсяг гранту залежить від різних критеріїв, зокрема від доходу батьків чи кількості дітей у сім'ї.

Позики - прямі субсидії студентам, що мають повертатися. Через позики студенти оплачують лише частину витрат за навчання.

Зазвичай студенти отримують допомогу впродовж усього терміну навчання. Якщо студент залишає навчання, або є інформація, що він не відвідує заняття, виплати припиняються.

У Данії виплати за грантами здійснюються за умови активного ставлення до навчання; у Норвегії - складання екзаменів за графіком; у Швеції - складання не менше 75% екзаменів у визначені терміни.

У Німеччині до уваги береться академічна успішність студента; у Нідерландах гранти прив'язані до успішності (за незадовільної успішності грант стає позикою з обов'язковим поверненням).

У всіх випадках в основі фінансування вищих навчальних закладів -персоніфікована оплата навчання студентів.

Кожен університет, поряд з урахуванням загальних рекомендацій та порад міністерства, повинен формувати своє власне освітнє середовище, культуру організації навчання, культуру викладачів і студентів, культуру оцінювання навчальних досягнень студентів, культуру забезпечення якості підготовки майбутніх фахівців та науково-педагогічних працівників.

Зважаючи на наше відчутне відставання, більшість програмних питань має бути вирішена у стислі терміни. Серед них такі, як автономія вищих навчальних закладів; забезпечення якості освіти; якість підготовки педагогів; працевлаштування випускників; кадрова політика у галузі вищої освіти.

Сталий розвиток Болонського процесу зобов'язує нашу країну завершити реформу вищої освіти до 2010 року і надалі здійснювати освітні послуги з урахуванням стандартів і рекомендацій, розроблених і прийнятих у Лісабоні (1997 р.), Сорбонні (1998 р.) і узагальнених у Болонській декларації (1999 р.) та Комюніке конференцій міністрів європейських країн, що відповідають за вищу освіту (Прага, 2001; Берлін, 2003; Берген, 2005; Лондон, 2007; Лувен, 2009).

Нова редакція Закону "Про вищу освіту" активізувала роботу з інтегрування вищої освіти України в Європейський освітній простір і має потужну мотивацію "європеїзації" української освітньої системи, елементами якої, зокрема, є [3]:

- припинення безконтрольного зростання кількості вищих навчальних закладів та сертифікації ними дедалі нових нібито "модних", але непрофільних для них спеціальностей - цей процес у минулому вже зробив нас, на жаль, міжнародним посміховиськом (За даними Державного комітету статистики сьогодні в Україні функціонують 854 вищих навчальних закладів, з них 349 - III-IV рівнів акредитації всіх форм власності та підпорядкування, з них державної форми власності 228, у тому числі 148 університетів, академій та

---

32 інститути. Якщо орієнтуватися на європейський досвід, то це - не виправдано багато. Зокрема в Італії на 60 мільйонів населення припадає 65 університетів, у Франції на 63 мільйони - 41, в Іспанії на 45 мільйонів - 60, у Великій Британії на майже 61 мільйон - 142, а в Україні на 47 мільйонів - 228 ВНЗ III-IV рівнів акредитації (державної форми власності). Враховуючи зазначене та з метою приведення мережі вищих навчальних закладів України до європейської практики, міністерством пропонується здійснювати оптимізацію мережі у два етапи: на першому етапі провести передачу вищих навчальних закладів, підпорядкованих міністерствам і відомствам, до сфери управління Міністерства освіти і науки, молоді та спорту; на другому етапі провести укрупнення вищих навчальних закладів шляхом їх об'єднання та створення університетів регіонального типу. Президент України у Щорічному посланні українському народові (2011 р.) наголошував на тому, що всій країні зрозуміло - сотні університетів, які імітують підготовку, але не дбають про якість знань, не мають права на існування. Маленький, приречений на "безплідне" існування, вищий навчальний заклад має увійти до складу кращого університету. Це і є головною ідеєю розвитку та формування освітньої мережі [4], що включає:

- сполучення освіти і науки, концентрацію державних та інших доступних ресурсів розвитку в руках провідних - як сьогодні, так і історично - вищих навчальних закладів, які мають загально визнані наукові досягнення;
- поступове приведення державного замовлення у відповідність із справжніми потребами бюджетного сектору, а також вивчення можливостей стратегічного прогнозування потреб ринку праці;
- деідеологізацію - очищення від "мугабітських" спотворень викладання історії та літератури, акцентування багатогранності української ідентичності та культурної спадщини, виховання громадянськості, зокрема - і як ключового елемента загальноєвропейської макроїдентичності;
- пропаганду в суспільстві необхідних уже сьогодні вітчизняному і міжнародному ринку праці інженерно-технічних спеціальностей і надання відповідної підтримки вузам, що їх культивують;

- аналіз можливостей створення і розвитку кількох т. зв. здвоєних програм (на рівні бакалаврату, магістрату і докторату - Ph.D., "доктора філософії") - з провідними університетами країн ЄС, концентрацію уваги на сфері поширення викладання іноземних мов.

У проекті нового Закону України "Про вищу освіту" [5] чітко аргументовані принципи і механізми розвитку міжнародного співробітництва у цій галузі (Р.12, ст.69-70), яке є важливим чинником інтеграції в Європейський освітній простір.

З метою розвитку міжнародного співробітництва у галузі вищої освіти і науки та інтеграції до світового освітнього простору держава сприяє: впровадженню механізмів гарантії якості вищої освіти для створення необхідної взаємодовіри, гармонізації систем оцінювання якості вищої освіти України та Європейського простору вищої освіти; адаптації національної рамки кваліфікацій до Європейської Рамки Кваліфікацій для забезпечення прозорості кваліфікацій, академічної та професійної мобільності в Європейському просторі вищої освіти; співпраці з Європейською мережею національних центрів інформації про академічні мобільність та визнання; просуванню на міжнародному ринку результатів наукових, технічних, технологічних та інших розробок вищих навчальних закладів, продажу їх патентів та ліцензій; залученню коштів міжнародних фондів, установ, громадських організацій тощо для виконання у вищих навчальних закладах наукових, освітніх та інших програм.

Держава здійснює заходи щодо розвитку та зміцнення взаємовигідного міжнародного співробітництва у галузі вищої освіти і науки в рамках двосторонніх і багатосторонніх міжнародних договорів і угод.

Створюються умови для міжнародного співробітництва вищих навчальних закладів усіх форм власності, наукових, проектних, виробничих, клінічних, медико-профілактичних, культурно-освітніх організацій і установ, які забезпечують функціонування та розвиток системи вищої освіти і

науки, органів управління вищою освітою, шляхом бюджетного фінансування, надання пільг із сплати податків та зборів (обов'язкових платежів), пов'язаних із закупівлею та ввезенням на митну територію України навчального, наукового та виробничого обладнання, приладдя та матеріалів для здійснення освітньої, наукової та науково-технічної діяльності.

Згідно з проектом Закону України "Про вищу освіту" [6], вищі навчальні заклади мають право здійснювати міжнародне співробітництво, укладати договори, встановлювати прямі зв'язки з вищими навчальними закладами іноземних держав, міжнародними організаціями, фондами тощо відповідно до законодавства України.

Головними напрямками міжнародного співробітництва вищих навчальних закладів є:

- участь у програмах двостороннього та багатостороннього міждержавного і міжуніверситетського обміну студентами, аспірантами, педагогічними, науковими та науково-педагогічними працівниками;
- проведення спільних наукових досліджень; організація міжнародних конференцій, симпозіумів, конгресів та інших заходів;
- участь у міжнародних освітніх та наукових програмах;
- спільна видавничча діяльність;
- надання послуг, пов'язаних із здобуттям вищої та післядипломної освіти, іноземним громадянам в Україні;
- створення спільних освітніх і науково-дослідних програм з іноземними вищими навчальними закладами та видача документів про освіту;
- відрядження за кордон педагогічних, наукових та науково-педагогічних працівників для викладацької та наукової роботи відповідно до міжнародних договорів України, а також прямих договорів вищих навчальних закладів з іноземними партнерами;
- залучення педагогічних, наукових та науково-педагогічних працівників зарубіжних вищих навчальних закладів до участі у педагогічній, науковій та науково-педагогічній роботі у вищих навчальних закладах України;
- сприяння академічній мобільності студентів, які навчаються за спільними з іноземними вищими навчальними закладами програмами.

Отже, в умовах світової глобалізації, конкурентності і мобільності Європою обрано інтеграційний інтелектуально-інноваційний шлях розвитку. Сутнісним проявом цього вибору став Болонський процес щодо створення Європейського простору вищої освіти. Україна як одна з найбільших (і за населенням, і за територією) європейських країн не може перебувати поза цивілізаційними континентальними рухами.

Вітчизняна вища освіта активно інтегрується в Європейський простір вищої освіти. Проте відбувається це непросто, з наявними як успіхами, так і труднощами та прорахунками, що, звісно, уповільнює наше входження в Європейську спільноту.

Список використаних джерел:

1. Спільна стратегія ЄС щодо України. 11 грудня 1999 року. Гельсінкі. - [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=994_492
2. План дій щодо забезпечення якості вищої освіти України та інтеграції в європейське і світове освітнє співтовариство на період до 2010 року. - [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://osvita.ua/legislation/Vishya_osvita/2514
3. Табачник Д. Возвращение в современность. К новой государственной политике в сфере образования / Д. Табачник // "2000". - 2011. - №8. - [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://2000.net.ua/2000/aspekty/obrazovanie/71919>
4. Аномалія для Європи: в Україні на 47 мільйонів - 854 вищих навчальних закладів. - [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://lp.edu.ua/index.php?id=527&no_cache=1&tx_ttnews%5Btt_news%5D=2313
5. Закон України "Про вищу освіту" (нова редакція). - [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://www.mon.gov.ua/gr/obg/2011/proekt_zakonu_09_03_2011.doc
6. Там само.

(Геополітика України: історія і сучасність: зб.наук.праць за матеріалами міжнародної науково-практичної конференції «Підвищення якості освіти в університетах» (Ужгород (Україна) – Кошице (Словаччина)). – Вип.6. – Ужгород: ЗақДУ, 2011. – С.171-184.)